

“
SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Lietuvybės medį gaivina tradicijos

Prieš 30 metų Marijampolėje, vienoje didžiausių Pabaltijje gamyklų, įkurtas liaudies menininkų klubas „Mūza“ tebegyvuoja ir šiandien. Jis tapo kultūros reiškiniu Sūduvoje. Kas sujungia kūrėjus taip, kad jie nebenori išsiskirstyti? Apie tai bei senąsias tradicijas, naujų veržimąsi kalbėjomės su „Mūzos“ įkūrėja, karpinių meistre ir didžiausio Sūduvoje kultūros židinio Marijampolės kultūros centro etnokultūros specialiste ir parodų organizatore Onute SURDOKIENE.

R Dalia BYČIENĖ
„Respublikos“ žurnalistė

- Sunkoka įsivaizduoti gūdžiu sovietmečiu strateginėje Sovietų Sąjungos gamykloje stiprią liaudies meno kūrėjų gildiją. Gamyklos seniai nebeliko, o sambūris išliko. Kaip?

- Norėčiau pirmiausia atsakyti į antrąjį klausimą. „Mūzos“ stiprybė yra jos žmogiškieji ryšiai. Tai yra svarbiausia, ir tai mane palaiko. Valdiškoje įstaigoje tau gali pasakyti - to nereikia, ano. Mus sieja dvasios bendrumas. Ne lipimas ant kulnų, priminimas, kad turi kažką sukurti, pagaminti, surengti parodą, o kūrybinė draugystė. „Mūzoje“ kūrėjai vienas kitą palaiko ir augina. Žino, ateis laikas, ir tu atsiskleisi. „Mūza“ nebuvo vien mano kūrinys. Už tai reikėtų dėkoti tuometės Maisto pramonės automatų gamyklos direktoriui Jonui Šeškevičiui. Jis buvo didelis autoritetas visiems, drąsus žmogus, kultūros globėjas, jam buvo labai svarbu, kad kiekvienas įmonės darbininkas turėtų kuo po darbo užsiimti. Gamykloje dirbo per 1 tūkst. darbuotojų, o saviveikloje ir kūrybinėje veikloje dalyvavo kas ketvirtas. Ir kitose gamyklose būdavo kultūros klubai, bet jie apsiribodavo saviveikla. Pas mus buvo skatinama liaudies kūryba. Mūsų klubo nariui Jonui Davainiui reikštis net buvo įsteigtas cechas. Tame ceche buvo gaminami suvenyrai, prizai, bižuterija iš metalo ir gintaro. Proginis ženkliukus emaliu dengdavo. Menininkas kurdavo, o darbininkai gamindavo. Ne vienas to cecho darbininkas vėliau pats ėmėsi kūrybos, net 4 tos artelės darbuotojai tapo mūsų klubo nariais, rengia parodas.

- Daug kas prisimena nuostabias „Mūzos“ Jonines. Kuo jos buvo tokios ypatingos?

- Tai nebuvo tik „Mūzos“, tai buvo visų gamyklos darbininkų, jų šeimų šventė. Sovietų metais sovietinės gamyklos profilaktoriume prie Nemuno mes rengdavome tokias nuostabias Jonines, kad jos nepastebimai tapo ir mano savastimi. Nedrįstu sakyti, kad man tai gražiausia kalendorinė šventė, bet, metams einant, Joninėms skyriau ypatingą dėmesį. Mano buvę stovyklautojai ir pažįstami žmonės į buvusią gamyklos profilaktorių ieškoti

paparčio žiedo važiuodavo dar ilgai. Man būdavo patikėta rengti vasaros stovyklas darbuotojų vaikams. Susirinkdavome birželio pradžioje ir tris savaites ruošdavomės vidurvasario šventei. Laukdami Joninių, gal ne tiek Joninių, o Kupolinių, vaikai tapdavo ypatingi. Pagal senąsias tradicijas, surinkę iš pievų kupolę, iškeldavome ją ir visą parą saugodavome. Auštant išsidalydavome po žiupsnelį kupolės žolelių. Vaikams tai buvo lyg stebuklas, žinia, kurią reikia saugoti. Mums Joninės pavykdavo padaryti dvasinę šventę. Pajauti gamtos stebuklą, trumpiausios nakties trapumą, prisilietimą prie medžio, gėlės, vandens, sulaukti aušros, rasos ir patikėti, kad paparčio žiedas tikrai žydi. Aš iki šiol ruošiu Jonines su savo klubo nariais, tik jos būna kamerinės. Kai manęs klausia, ar Joninės yra pasikeitusios, visiems atsakau, kad viskas priklauso nuo tų, kas jas organizuoja. Joninės turi madas. Dabar Joninės švenčiamos su folkloriniais ansambliais, liejasi alus, rengiamos apeigos. Pastaruoju metu jos švenčiamos plačiai, nes turime laisvą nuo darbo dieną.

- Kokias senąsias tradicijas laikytumėte mums svarbiausias?

- Mus svarbios visos kalendorinės šventės. Svarbu jas švęsti, kad ir šiuolaikiškai, bet švęsti taip, kad justų dvasia. Dabar visi laukiame advento vakarų. Advento tradicija būdavo susirinkti prie verpimo ratelio, virvių vijimo. Mes jau nesėsim prie ratelio, bet per advento laikotarpį turėtume susikaupti, susimąstyti. Prieš Kalėdas sielą apvalyti ir pabūti mintimis su savo protėviais, išreikšti artumą per dainą, poeziją. Mūsų kultūros centre per adventą vyksta mažiausiai 4 koncertai. Jau antri metai pas mus atvažiuoja Veronika Pavilionienė su savo „Blezdinga“. Veronika - tuo viskas pasakyta, ji daro tikrai dvasingus dalykus. Ji susidraugavo su

Kazimiero Linkevičiaus nuotr.

mu puošiame miško eglutes natūraliais žaislais tik prieš Kalėdas. Kasmet vis daugiau papuošiame, nes jaunimui tai patinka.

► Ne nuo tų, kurių vaikai išvažiavę, priklauso, kad jie išvažiavo. Didžioji dauguma tikrai nenorėjo, bet neturėjo pasirinkimo

- Per Heloviną jau ir pas mus pakiemiais vaikšto veidus išsipaišę mažamečiai, prašinėdami saldinių ir pinigų, o vyresni žmonės nesuvokia, ką tai reiškia. Svarsto, gal kalendorių supainiojo? Gal, apšokusios Kalėdas, Užgavėnės atėjo?

- Ačiū Dievui, mūsų kultūros centre tokių švenčių nebūna. Vienais metais, kai dirbau kaime, jaunimas rengė Heloviną, ir aš jiems padėjau, bet greta to vyko ir kitos šventės. Džiaugiuosi, kad žmonės, su kuriais dirbau, labiau išliko prisiminimas apie mūsų kalendorines šventes. Ir žinau, kad jeigu būčiau dirbusi su tais žmonėmis ilgiau, Helovinas iš ten būtų pra-

puolęs. Viskas priklauso nuo kultūros organizatorių. Jeigu mes turėtume ką pasiūlyti geriau, tokių švenčių neliktų. Juk turime savų, švaresnių švenčių už šią.

- Sutrikdydamas tylų krikščionišką susikaupimą prieš Vėlines, vis dėlto Helovinas prasibrovė...

- Jau sakiau, viskas priklauso nuo kultūros darbuotojų sugebėjimo sulieti šią dieną su praeitimi. Kalbėsiu apie Vėlykas ir pagrindinį jų atributą - velykinių margutį. Niekas neįsivaizduoja Velykų be velykinių margučių. Tik vėl - ką žmonės pasirinkti? Parduotuvės pilnos priemonių nulipdyti kokius nori velykinius margučius. Kinai prigamina visko margų margiausio. Ne iš vieno girdėjau „man gražu“. O esmė? Kinai mūsų tradicijų nežino. Turi pats paimti tikrą kiaušinių ir sudėti į jį tradicijas. Tada velykinis kiaušinis atitiks prasmę. Jeigu neturi vaško, gerai dažyti ir su žolelėmis, gali dėstyti simbolius iš kruopų. Svarbu, kad jaustum prasmę. Vesdama edukacines pamokas stebiu žmones ir matau, kiek gražūs, susikaupę dėliodami

vašku ant kiaušinio gyvybės medžio simbolius. Nedrįsčiau sakyti, kad perduodančių tradicijas mažėja. Net padaugėjo edukacinių užsiėmimų mokyklose, kultūros įstaigose. Mes dirbame tam, kad tradicijos sugrįžtų į namus.

- Ką pasakytumėte apie išvažiavusius į užsienius? Ar jie tradicijas išsiveža?

- Visai būna. Jeigu išsivežė iš namų, tai ir saugos. Jeigu neišsivežė, taip ir liks išmestais žmonėmis. Vieniems tradicijos numirs, kitiems jos dar labiau sustiprės. Treti, kaip neturėjo, taip ir neturės. Jie tik uždirba pinigus ir juos praigeria. Nematau didelės grėsmės tradicijoms dėl emigracijos. Juk daugiausia išvažiuoja tvirtų šeimų vaikai. Blogiausia, kai tradicijas kopijuojame, ir nevykusiai kopijuojame. Tą patį Heloviną apverčiame aukštin kojomis, nes nejaučiame jo dvasios. Kiekviena tradicija turi būti prigimta, o kai to nėra, būna tik išsivaidinimas.

- Daugelį metų organizuodavote muges Marijampolėje. Kaip atskirti, kur tautodailė, kur kičas?

- Skaudi tema, išsigimė visos mugės, taip pat - Kaziuko. Į palapinę įrėmintas kūrėjas turi vieną mintį: kaip uždirbti, kad liktų sau, ir susimokėti už vietą aikštėje. Dažnai stovi perpardavinėtojai, o ne patys kūrėjai. Žiūrovui palikta atskirti, kas tikra, o kas ne. Energetika yra, jeigu pamatęs daiktą abejoji, geriau trauk į šoną. Tos šventės labai gražiai prasidėjo, ir labai negražiai gali baigtis. Emocinų ryšį nustelbė noras parduoti, ir brangiai parduoti. Nieko čia dabar nebedarysi stabdymais. Turime laukti kokio naujo pakaitalo, nes tai, kas dabar yra, tapo komercija. Jeigu valdžia suinteresuota tik tuo, kad visiems apsimokėtų, tikrai nesugrąžinsime tikrosios tautodailės vertės. Nežinau, koks tai turėtų būti pakaitalas. Turi spręsti kultūros politikai. Galbūt leisti reikštis kuriantiems ne dėl pinigų, o dėl dvasios. Tokių vis mažiau. Kiekvienas kūrėjas jau ir savo vaiką moko: daryk taip, kad uždirbtum. Mokykis verstis, nes kitaip prapulsi, arba...

- Turbūt nutylėjote „arba važiuok iš Lietuvos sotesnio kaimo“? Kaip atsilieps mums tas žvėriškas išsivažinėjimas?

- Išvažiavimas yra skausminga tema, bet mes turime tai priimti. Ne nuo tų, kurių vaikai išvažiavę, priklauso, kad jie išvažiavo. Didžioji dauguma tikrai nenorėjo, bet neturėjo pasirinkimo. Todėl ir sakau, kad mūsų tradicijas reikia puoselėti, ir teisingai puoselėti, kad jos savo prasmės neprarastų už jokių sienų. Vaikui į kelionę reikia įdėti ne tiek duonos, kiek pagarbos savo prigimčiai. Prisiminime mūsų pokario išeivius. Kokie jie išvažiavo patriotai, tokie ir liko. Ir dabar tokių yra.

Suskystintųjų dujų terminalas Klaipėdos uoste baigtas. Atplukdytas terminalo laivas „Independence“ buvo sutiktas kaip XXI a. stebuklas - iškilmėse dalyvavo visi valstybės vadovai, valstybinių institucijų galvos (net STT direktorius). Kada šventė ateis į kiekvieno lietuvio namus? Kada plūstelės pigesnės dujos? Pigesnė šiluma? Ar apskritai plūstelės? Jei energetika tik pabrangs - kaip suprasti mūsų energetinę nepriklausomybę?

Kiek mokėsimė už energetinę nepriklausomybę?

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDEJIMO apskritojo stalo diskutavo Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras Rolandas PAULASKAS, Pirmosios Vyriausybės narys, buvęs pirmasis Lietuvos energetikos ministras Leonas AŠMONTAS, Seimo narys, buvęs ūkio ministras Kęstutis DAUKŠYS, Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius, energetikos ekonomistas Vidmantas JANKAUSKAS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Laivas „Independence“ (liet. „Nepriklausomybė“) atplaukė. Tai dabar dujomis šildytis bus pigiau nei kietu kuru?

L.AŠMONTAS: Pirmiausia reikėtų kažkokių būdu nubausti visus tuos, kurie sakė, kad dujos bus pigesnės. Tada bus satisfakcija tiems žmonėms, kurie dabar pajunta, kad to nėra. Tų žmonių sąrašą reikėtų paskelbti viešai, kad būtų galima pirštu badyti, jog tai „patys protingiausi“ mūsų žmonės.

Kalbant apie patį laivą, tai, žvelgiant iš politinių sumetimų, jis, kaip idėja, yra sveikintina. Nieko nepasakysi, nes daugelio idėjų nebuvo galima įgyvendinti. Man atrodo, yra neteisingai daroma, kada iš pradžių susitaria politikai. Iš to nieko gero nebus. Pirmiausia turi viską aptarti gamybininkai, ar vieniems ir kitiems tai yra naudinga ir gerai. Tada šita idėja perduoti politikams, kad jie ją toliau rutuliotų.

Apie dujų saugyklą buvo galvojama dar tuomet, kai buvo pasirašytas protokolas su „Gazprom“ vadovu Černomyrdinu, kad ta trasa eis per Lietuvą ir Latviją, taip pat 2-u punktu buvo numatyta pastatyti požeminę dujų saugyklą Lietuvoje. Tai nuo tada jau praktiškai prasidėjo tų dujų paieška, nes, kad ir keista, tuoj atvyko Baltarusijos atstovai, kurie užsiima geologija, ir iš karto siūlė savo paslaugas, labai pigiai atlikti tyrimus ir t.t.

Dar tiktai galiu pridėti, kad dujos buvo tiekiamos gyventojams, ir mes praleidinėjome į Kaliningrado sritį reikiamą dujų kiekį, kaip buvo sutarta. Be dujų Lietuvos gyventojai galėjo išgyventi, svarbiausia

Eimanto Chachlovo nuotr.

G.JAKAVONIS: Kodėl visi tie dalykai, tarp jų ir minėtas Ignalinos atominės uždarymas, visada yra tokie politizuoti?

L.AŠMONTAS: Na, pirmiausia taip yra dėl to, kad neįsiklausoma į tų specialistų, kurių ratas Lietuvoje gana siauras, nuomone.

Pažvelkite: ginant disertaciją, yra oponentai. Šiaip ar taip, oponentai būna įvairūs, ir prielankūs, ir neprielankūs, bet jie vis tiek nagrinėja, vis tiek užduoda klausimus, pasižiūri, kaip tas darbas buvo atliktas, kaip daryta, kas padaryta, kas naujo ir t.t.

O štai dabar užsakomas didžiulis darbas, ir užuot paklausus nors vieno specialisto - ekonomisto, energetiko, fiziko ir t.t., yra griebiamą iš karto balsuoti, tvirtinti ar netvirtinti, ir jeigu turi daugumą, tai ir patvirtini. Tai yra toks trūkumas, kurį būtina išgyvendinti.

G.JAKAVONIS: Grįžkime prie klausimo apie dujų saugyklos statymą. Buvo čia paminėtas Lietuvos lyderių plikbajoriškumas: negi mes, Baltijos šalių gyventojai, negalėjome susitarti dėl vieno? Kodėl? Regis, esame lyg ir vieningi, bet, politikams tapę kišantis į energetiką, visą laiką nerandame bendros kalbos, susipykstame su visais kaimynais.

K.DAUKŠYS: Per Inčukalį ir mūsų lietuvišką saugyklą Syderiuose esame išleidę 12 mln. litų tik tyrimams, bet tyrimai nieko gero nedavė, ir mes tos saugyklos neturime ir, matyt, neturėsime.

Prisiminkime, mes turėjome pardavę savo „Lietuvos dujų“ daugiau kaip 30 proc. akcijų bendrovei „Gazprom“, 40 proc. akcijų buvo nusipirkę vokiečiai, kita dalis liko mūsų. Latvijoje situacija panaši: ten „Gazprom“ taip pat nusipirko didelę dalį „Latvijas Gaze“ akcijų, o „Latvijas Gaze“ priklauso ir Inčukalnis. Tai kada Kubiliaus Vyriausybė nusprendė, kad reikia greitai išsivaduoti iš „Gazprom“ griaužtų, manau, kad jie niekaip negalėjo susitaisyti su mintimi, kad „Gazprom“ galės tą saugyklą kažkaip kontroliuoti, manė, kad, esant tokioms aplinkybėms, nebus įmanoma saugiai pasidėti dujų. Kiek čia tas matymas buvo teisingas, parodys ateitis, bet, aišku, buvo galima išplėsti Inčukalnio saugyklą.

Trečias klausimas - tiekėjo kaina. Pernai buvo čia vienas litas prie sienos, aš, kaip vartotojas, mokėjau du su trupučiu už dujas. Norėčiau žinoti tuos tarpininkus, kurie yra štai šitam lite, bet ne tik: aš norėčiau žinoti jų pajamų ir išlaidų struktūrą, atlyginimo fondų dydį, pelno dydžius. Kad būtų galima suprasti, iš ko gi susidaro tas priedas. Jie dabar kalbant apie tuos mūsų pamintus 200 ar 250 mln. litų, kurie padidins kasmetines transportavimo išlaidas. Tai vėlgį, kaip mes pažiūrėsime. Vieni sako: pasižiūrėkite, čia viso labo tam gyventojui, prie vieno kubinio metro prisidės 10 ct. Ir kas čia tokio? Bet pasižiūrėkime į tokį vartotoją kaip „Achema“, kuriam tai yra 100 mln. litų.

R.PAULASKAS: Aš, matydamas tiek specialistų, negaliu nepasinaudoti proga ir, kaip dujų vartotojas, noriu užduoti keletą man kylančių klausimų. Dabar kalbant apie tuos mūsų pamintus 200 ar 250 mln. litų, kurie padidins kasmetines transportavimo išlaidas. Tai vėlgį, kaip mes pažiūrėsime. Vieni sako: pasižiūrėkite, čia viso labo tam gyventojui, prie vieno kubinio metro prisidės 10 ct. Ir kas čia tokio? Bet pasižiūrėkime į tokį vartotoją kaip „Achema“, kuriam tai yra 100 mln. litų.

R.PAULASKAS: Aš, matydamas tiek specialistų, negaliu nepasinaudoti proga ir, kaip dujų vartotojas, noriu užduoti keletą man kylančių klausimų.

► Pirmiausia reikėtų kažkokių būdu nubausti visus tuos, kurie sakė, kad dujos bus pigesnės

Leonas AŠMONTAS
Pirmosios Vyriausybės narys, buvęs pirmasis Lietuvos energetikos ministras

Pirmiausia: ar ta dujų kaina, kurią dabar mes mokame, buvo pirma imta iš kepurės, ar buvo formulė ir formulė visą laiką galiojo? Ar tiškai toje formulėje bazinis dalykas yra naftos kaina pasaulyje, ir kas gi susitarė, kad būtent pagal tokią formulę mes mokėsime už dujas? Nes dabar, skaitant spaudą, gali su-

ridaryti įspūdį, kad ta kaina yra iš kepurės paimta.

Antras klausimas: tas Trečiasis energetinis paketas iš karto suponuoja daugiau tarpininkų, daugiau norinčiųjų gauti pelno, daugiau administracijos. Ir bus kaip su elektra: kai mes atskyrėme gamintojus nuo transportuotojų, man, kaip vartotojui, elektra pabrango. Tai panašu, kad tas Trečiasis paketas irgi man, kaip vartotojui, kelia dujų kainą.

Trečias klausimas - tiekėjo kaina. Pernai buvo čia vienas litas prie sienos, aš, kaip vartotojas, mokėjau du su trupučiu už dujas. Norėčiau žinoti tuos tarpininkus, kurie yra štai šitam lite, bet ne tik: aš norėčiau žinoti jų pajamų ir išlaidų struktūrą, atlyginimo fondų dydį, pelno dydžius. Kad būtų galima suprasti, iš ko gi susidaro tas priedas.

Į ketvirtą klausimą jūs iš dalies jau atsakėte: kadangi šitas laivas, apie kurį mes šnekame, susideda iš dujų, laivo nuomos, uosto, vamzdynų, tų pačių tarpininkų, tai man, kaip vartotojui, patikėti, kad dujos bus pigesnės, neleidžia logika. Jos pigesnės negali būti iš principo, ten gi yra gerokai daugiau sudedamųjų. Bet laivo reikia.

Aš, kaip vartotojas, labai norėčiau žinoti visus šitos Norvegijos firmos akcininkus. Ir aš manau, kad apskritai tokio tipo sandoriams tu-

 Leonas AŠMONTAS
Pirmosios Vyriausybės narys, buvęs pirmasis Lietuvos energetikos ministras

Pirmiausia: ar ta dujų kaina, kurią dabar mes mokame, buvo pirma imta iš kepurės, ar buvo formulė ir formulė visą laiką galiojo? Ar tiškai toje formulėje bazinis dalykas yra naftos kaina pasaulyje, ir kas gi susitarė, kad būtent pagal tokią formulę mes mokėsime už dujas? Nes dabar, skaitant spaudą, gali su-

dą būtent tai daliai, kuri patenka buitiniams vartotojams. Kaina jiems buvo geresnė nei pramonėi. O dėl struktūros ir jos išlaikymo, tai aišku, kad buitiniam vartotojui struktūrų daugiau tenka. Tai reikia pripažinti. Kalbant apie tai, niekur pasaulyje nerasi, kad buitinio vartotojo išlaikymas būtų pigesnis nei pramonės. Todėl tas litas ar pusantro, kuris, nežinau, kiek tiksliai, prie išlaikymo prisideda, turi būti išplėtotas, jį reikia prižiūrėti, kontroliuoti. Visą tikrina Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija.

Taip, terminalas galbūt būtų išeitis kaip atskiras naujas kelias dujoms atsivežti tuo atveju, jeigu, pvz., Rusija dėl politinių priežasčių nutartų nebetiekti dujų. Jis turėtų būti gana aiškos krypties ir gana aiškos kainos, kad nedarytų infrastruktūros kainai tokios didelės įtakos kaip dabar. Lygiai tą patį galima daryti ir su visais kitais objektais. Kalbant paprastai, šimtas litų kiekvienam tūkstančiui kubinių metrų. Po 10 ct už kubinį metrą kiekvieniais metais mokėsime vien už tai, kad terminalas yra. Jeigu jis būtų mažesnis, mes mokėtume gerokai mažiau.

Tas pats yra ir kalbant apie elektrą. 10 ct, kuriuos mes mokame už elektrą, yra gal 20 proc. elektros kainos. Nes mes išlaikome Elektrėnų elektrinę, nes mes paleidome tam tikras šiluminės elektrinės, kurios gamina šilumą ir elektrą, nes mes turime vėjo ir saulės energetiką. Ir sakoma, kad visa šita žmonėms, paprastiems, buitiniams vartotojams nieko nedavė, kad čia pramonė suvartoja tą didžiąją jos dalį. Bet juk žmogui brangesnė duona, brangesnis pienas, brangesnės kitos paslaugos, viskas jam per kišenę kerta iš kitos pusės. Todėl Energetikos komisija darys viską, kad tos sąnaudos būtų kuo mažesnės. Dabar Seime yra užregistruota daugybė įstatymų, kuriais numatoma nors kiek amortizuoti tą kainų augimą, kuris numatomas.

Pakalbėkime apie saugyklas. Jos Lietuvoje yra tokia nelaimė. Latviui visą laiką kalbėjo, kad jie nori plėsti trečialiu ir daugiau savo saugyklas. Lietuviams reikėjo tik dalyvauti. Bet lietuviai pradėjo ieškoti. Iš pradžių ieškojo kažkur ir Ukmergės rajone, nepasisekė. Ieškojo tada prie Latvijos sienos, nepasisekė. Dabar ieško Syderiuose, kažį ar pasiseks.

Grįžkime prie kainodaros. Vi-soje kontinentinėje Europoje kainos vamzdynais visada nustatomos siejant jas su naftos kainomis. Dujų, atvežamų laivais, kainos irgi daugiausia siejamos su naftos kainomis, nes visi nori garantijų. Pirkėjas nori garantijos, nori žinoti, kokia bus kaina, ir pardavėjas.

► Nėra Lietuvoje turtingų žmonių. Na, gal dešimt, gal šimtas. Štai visos kalbos, kad neva PVM lengvatos šildymui yra turtingiesiems

Kęstutis DAUKŠYS
Seimo narys, buvęs ūkio ministras

didelis susirūpinimas. Bet labai greitai tai baigėsi.

Noriu pasakyti, kad situacija dar prieš pastatant laivą buvo pagerėjusi mūsų naudai, nes savo suvartojimą gerokai padidino Karaliaučius. 2 mlrd. kubinių metrų dujų nueina į Karaliaučį, 3 mlrd. suvartoja mes. Jie, galima sakyti, vos ne toks pat vartotojas kaip mes. Jie neturi saugyklų, nors, aišku, gąsdina, kad statys. Bet taip greitai nepasistatys.

► Kalbant apie Šiaurės srautą, labai keistai mes atrodėme, kai čia viena mergaitė netgi į Europos Parlamentą pateko, kovodama prieš tą vamzdį

Vidmantas JANKAUSKAS
Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius, energetikos ekonomistas

Pakalbėkime apie saugyklas. Jos Lietuvoje yra tokia nelaimė. Latviui visą laiką kalbėjo, kad jie nori plėsti trečialiu ir daugiau savo saugyklas. Lietuviams reikėjo tik dalyvauti. Bet lietuviai pradėjo ieškoti. Iš pradžių ieškojo kažkur ir Ukmergės rajone, nepasisekė. Ieškojo tada prie Latvijos sienos, nepasisekė. Dabar ieško Syderiuose, kažį ar pasiseks.

Grįžkime prie kainodaros. Vi-soje kontinentinėje Europoje kainos vamzdynais visada nustatomos siejant jas su naftos kainomis. Dujų, atvežamų laivais, kainos irgi daugiausia siejamos su naftos kainomis, nes visi nori garantijų. Pirkėjas nori garantijos, nori žinoti, kokia bus kaina, ir pardavėjas.

Grįžkime prie kainodaros. Vi-soje kontinentinėje Europoje kainos vamzdynais visada nustatomos siejant jas su naftos kainomis. Dujų, atvežamų laivais, kainos irgi daugiausia siejamos su naftos kainomis, nes visi nori garantijų. Pirkėjas nori garantijos, nori žinoti, kokia bus kaina, ir pardavėjas.

► Nėra Lietuvoje turtingų žmonių. Na, gal dešimt, gal šimtas. Štai visos kalbos, kad neva PVM lengvatos šildymui yra turtingiesiems

Kęstutis DAUKŠYS
Seimo narys, buvęs ūkio ministras

R.PAULASKAS: Sakykime, nuo naftos kainų svyravimo priklauso ir dujų kaina.

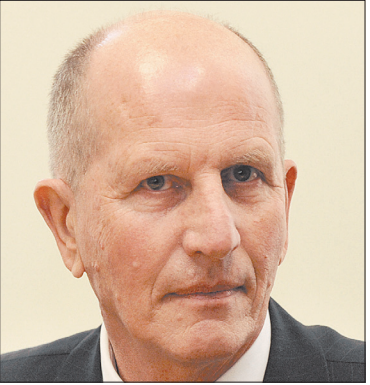
V.JANKAUSKAS: Taip. **K.DAUKŠYS:** Ne iš karto. **V.JANKAUSKAS:** Šiokia tokia dalis. Ten yra vadinamųjų momentinių kainų. Tarkim, Anglijoje kainos momentinės.

R.PAULASKAS: Dar vadinamos sportinėmis.

V.JANKAUSKAS: Dabar po truputį ta dalis didėja. Norvegai kontinentinei Europai jau 70 proc. dujų parduoda pagal šitas kainas. Bet visi tiekėjai tvirtina, kad dabar jums tos momentinės kainos mažės, nes jūs patenkinti. O jeigu atvirksčiai? Tą patį galime pasakyti apie mūsų laivą. Mes galime sakyti: puiku, kai tos momentinės kainos bus mažesnės, galėsime

gauti pigiau. Bet jei bus brangesnės, tai bus brangesnės. Ir, neturėdami saugyklos, mes turime didelę problemą. Turėdami saugyklą, mes tą problemą amortizuotume.

R.PAULASKAS: Kai mes šnekame apie energetinę nepriklausomybę, prisiminkime, kad neturime energetikos šaltinio. Neturime tų resursų, nes niekada nebūsime nepriklausomi. Ir tada neišvengiamai įsivelia politika. Jau čia pasidaro ne ekonomika, o poli-

tika. Prisiminkime keletą faktų, kad išliktų istorijoje.

Pirmiausia gerą dešimtmetį Lietuva gavo dujas ir naftą iš rusų gerokai pigiau nei rinkos kaina. Ir greičiausiai tai irgi buvo politinė kaina, bet tada ji buvo naudinga. Paskui prasidėjo kitokia politika ir Mažeikiai. Mažeikiai buvo politinis sprendimas. Man, kaip vartotojui, benzinas nuo to tikrai pabrango.

Buvo kalbėta apie planus per Lietuvą tiesti vamzdžius įvairiausios koks šūkis skambėjo - „Neprileisime Ivanovo prie vamzdžio“. Ir turime rezultatą. Negaliu suprasti tų žmonių, to „Nordstream“, taigi antro vamzdžio galų kok vokiečiams reikėjo. Negi mes manėme, kad sustabdytume procesą, kurio interesantas buvo vokiečiai? Ir nors buvo daugiau negu naivu, nuėjome tuo keliu, nes tai buvo politinis sprendimas.

Lygiai tas pats yra ir kalbant apie tą Trečiąją energetinį paketą. Tai yra politinis sprendimas, norint išstumti Europoje iš rinkos vieną stambų žaidėją. Čia daugiau nei akivaizdu. Rusai tiekia dujas Europai daugiau nei 40 metų. Per šiuos 40 metų beveik nėra buvę nė vieno atvejo, kad dujos būtų užstokos, išskyrus tą nuansėlį su baltarusiais ir problemas su Ukraina. Bet Ukraina ir Baltarusija šiuo atveju paprasčiausiai nemokėjo. O už viso šito jau stovi politika, kuri paprastai ekonominį faktą, kad kažkas nesumoka už pateiktą paslaugą, jau panaudoja politiniams tikslams. Aš jau nekalbu apie Ignalinos atominę. Jos uždarymas ir elektros, taip pat visos mūsų ūkinės gyvensenos pa-brangimas buvo vienareikšmiškai politinis sprendimas.

Ta pati istorija ir kalbant apie skalūnus.

R.PAULASKAS: Bet mes kažkodėl esame šito proceso pionieriai.

V.JANKAUKAS: Nei suomiai, nei latviai, nei estai nieko ir nedarė. Lietuviai nusprendė, kad ne, mes vis tiek sudarysime konkurenciją. Ir dabar kalbant konkrečiai apie šitą Šiaurės srautą, aišku, labai keista, kad neva atrodėme, kai čia viena mergaitė netgi į Europos Parlamen-tą pateko, kovodama prieš tą vamzdį. Kada Europoje keletas šalių, ne tik Vokietija, laukė šito vamzdžio ir paskui atidaryme dalyvavo tų šalių premjerai, tai mes atrodėme labai keistai, kad kovojame prieš tą vamzdį. O dabar tos šalys džiaugiasi, mat iškilusi grėsmė vamzdynams, kurie eina per Ukrainą ir gali visko būti. Jie šitą vamzdį laiko labai didele laime. Neseniai buvo susitikę Austrijos ir Bulgarijos premjerai ir kalbėjo, kad būtina reikia pastatyti Pietų srautą, nes reikia alternatyvų. Aišku, blogai, kad tos alternatyvos iš Rusijos, labai blogai, kad ES nepavyko pasistatyti vamzdžio, iš kur svajojo - iš Kaspijos krašto, bet kelių vamzdžių reikia.

3-4 tūkst. per visą šeimą, kuriems reikia išlaikyti 2-3 vaikus, negi labai turtingi? Juokingas dalykas.

Šnekant apie energetiką iš esmės galima pasakyti, kad energetika - turtinga šaka. Jeigu pažiūrėtume, kiek išleido pinigų visoslaikymo, prisiminkime, kad neturime energetikos šaltinio. Neturime tų resursų, nes niekada nebūsime nepriklausomi. Ir tada neišvengiamai įsivelia politika. Jau čia pasidaro ne ekonomika, o poli-

Bet aš tikiu, kad ateis laikas ir energetikai bus tokie, kokie turėtų būti: specialistai, išmanantys tą reikalą ir žiūrintys, kaip padaryti. Manau, kad energetika yra pirmiausia ne pelno, o paslaugos organizacija. O kalbant apie tuos dalykus, kurie įstatymais priimami, manau, vieną dalyką - kad Lietuvos žmonių gerovė yra didžiausias bet kurio politikos tikslas, nes žmonės paprasčiausiai išsivažinė. Dabar jau taip yra. Anglijoje, Norvegijoje, kitur gyvenimas dukart geresnis, ten žmonės lengviau gyvena. Ir, dirbdami paprastą darbą, gali uždirbti, kad galėtų savo šeimą išlaikyti.

V.JANKAUSKAS: Dėl minėtų turtingų energetikų. Būtį gerai, kad žmonės suprastų, jog energetikai iš niekur pinigų negauna, tik tai iš mūsų. Ką sunėsa vartotojai, tą jie turi. Kažkodėl žmonės galvoja, kad pinigai jiems ateina iš kažkur kitur. Šiomis dienomis pasirodė tokie straipsneliai gražiais pavadinimais „Klaipėdos uostas uždirbo iš laivo atplaukimo“. Palaukite, jeigu uždirbo, tai kas sumokės? Tai gi čia mūsų vartotojai ir sumokės. Šito mes labai suprantame. O kartais valdžia galvoja, kad tai labai paprasta.

O einant į platesnius vandenis, norėjau pasakyti, kad Trečiasis energetinis paketas skirtas didelėms šalims, kur tikrai galima konkurenciją sudaryti. Tam jis ir buvo ruošiamas, kad būtų galima sudaryti konkurenciją, kad būtų galima atskirti vamzdynus nuo tų, kurie gali konkuruoti. O kur Lietuvos konkurencija, kada vienas tiekėjas? Tai juk direktyvoje buvo pasakyta: jeigu 75 proc. dujų tiekiami iš vienos šalies, tai nereikia nieko daryti.

R.PAULASKAS: Bet mes kažkodėl esame šito proceso pionieriai.

V.JANKAUKAS: Nei suomiai, nei latviai, nei estai nieko ir nedarė. Lietuviai nusprendė, kad ne, mes vis tiek sudarysime konkurenciją. Ir dabar kalbant konkrečiai apie šitą Šiaurės srautą, aišku, labai keista, kad neva atrodėme, kai čia viena mergaitė netgi į Europos Parlamen-tą pateko, kovodama prieš tą vamzdį. Kada Europoje keletas šalių, ne tik Vokietija, laukė šito vamzdžio ir paskui atidaryme dalyvavo tų šalių premjerai, tai mes atrodėme labai keistai, kad kovojame prieš tą vamzdį. O dabar tos šalys džiaugiasi, mat iškilusi grėsmė vamzdynams, kurie eina per Ukrainą ir gali visko būti. Jie šitą vamzdį laiko labai didele laime. Neseniai buvo susitikę Austrijos ir Bulgarijos premjerai ir kalbėjo, kad būtina reikia pastatyti Pietų srautą, nes reikia alternatyvų. Aišku, blogai, kad tos alternatyvos iš Rusijos, labai blogai, kad ES nepavyko pasistatyti vamzdžio, iš kur svajojo - iš Kaspijos krašto, bet kelių vamzdžių reikia.

Parengė Živilė KVARACIJEJENE

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje w.suzalgiru.lt

Kapitonas, neišdavęs Tėvynės - Rapolas Čemeška

1936 m. lapkričio 21 d. buvo įsteigta laivininkystės bendrovė „Lietuvos Baltijos Lloidas.“ Ši bendrovė turėjo rūpintis Lietuvos laivininkystės reikalais. Pateikiame didžiausio Lietuvos laivyno garlaivio „Panevėžys“ ir jo kapitono Rapolo Čemeškos tragiško likimo istoriją.

Pirmasis ir vienintelis kapitono reisas

1939 metais garlaivį „Panevėžys“ Leningrado uoste sulaikė saugumiečiai. Laivo kapitoną Feliksą Marcinkų areštavo. Pažadėjo paleisti su sąlyga, jei jis sutiks dirbti NKVD informatoriumi. Kitaip laukė areštas ir tremtis į Sibirą. Grįžęs kapitonas apie visą šią istoriją papasakojo laivyno vadovybei ir griežtai atsisakė plaukti į Leningradą. Kitam reisui į Leningradą laivyno vadovybė kapitonu paskyrė I šturmaną (nuo 1939 m. rugsėjo 16 d. iki lapkričio 1 d.) Rapolą Čemešką. Garlaivį „Panevėžys“ Rapolas Čemeška iš F.Marcinkaus perėmė Suomijos Hanko uoste. NKVD sužinojo apie kapitono F.Marcinkaus išdavystę. F.Marcinkui enkavedistai suruošė pasalą, bet laivo „Panevėžys“ kapitonu jie pamatė Rapolą Čemešką. Jis taip pat nepasidavė saugumiečių vilionėms.

1939 metų lapkričio 13 d., siaučiant audrai, didžiausias Lietuvos prekybos laivyno garlaivis „Panevėžys“, vadovaujamas kapitono Rapolo Čemeškos, gabeno druską iš Leningrado į Klaipėdą. Suomijų įlankoje dėl antrojo šturmano Povilo Pažemecko kaltės laivas užplaukė ant uolų Revalšteino seklumoje. Nepavyko išsigelbėti pačiam šturmanui Povilui Pažemeckui bei radiotelegrafistui Ignui Prapiesčiui. Kiti igulos nariai išsigelbėjo valtimis. Kapitonui R.Čemeškai buvo iškelta baudžiamoji byla dėl dviejų žmonių žūties ir patirtų materialinių nuostolių. Bylą nagrinėjo Kauno teismas, kuris nustatė, kad kapitonas dėl laivo avarijos nekaltas. Jam ir garlaiviui „Panevėžys“ tai buvo pirmas ir vienintelis reisas. Iki šiol neaišku, ar tai nebuvo suorganizuotas laivo paskandinimas.

Jūreivio Rapolo Čemeškos likimas

Laivo nelaimė prislėgė kapitoną Rapolą Čemešką. Jis atsisakė kapitono pareigų, bet nepaliko Lietuvos prekybos laivyno. Artėjant sovietinei okupacijai kai kurie kiti laivų kapitonai pasitraukė į Vakarus. Tokį pasiūlymą buvo gavęs ir R.Čemeška, bet atsisakė palikti Lietuvą. Motyvas buvo paprastas - jis bet kada galėjo išvažiuoti į žmonos tėvynę Olandijoje. Bet ir noras plaukioti buvo didžiulis.

...1940 m. pradžioje R.Čemeška sutinka užimti pirmojo šturmano postą laive „Utena“. Prieš išvykstant į reisą laivas buvo re-

► Lietuvos prekybos laivyno garlaivis „Panevėžys“, vadovaujamas kapitono Rapolo Čemeškos, gabeno druską iš Leningrado į Klaipėdą

► Jūrų kapitonas Rapolas Čemeška Klaipėdos Locų bokšte

montuojamas Liepojoje. Prasidėjo sovietinė okupacija. Baltijos valstybėse visi laivai buvo perduoti Sovietų Sąjungos laivynui. R.Čemeška su laivu „Utena“ išplaukė iš Liepojos uosto ir tapo Latvijos sovietų respublikos jūrininku. 1940 m. rugpjūčio 3 d. Leningrade nuo laivo „Utena“ buvo nuplėšta Lietuvos trispalvė ir pakabinta raudonoji vėliava. Laivo kapitonu buvo paskirtas Liudas Serafinas. Pirmuoju šturmanu liko R.Čemeška. Laivas plaukiojo tarp Saarelių salų, Talino ir Kronštato. Vežiojo karo reikmenis, maistą, kitus krovinius. Taline vokiečiai buvo apsupę Raudonosios armijos dalinius, o Baltijos jūros prieigos užminuotos.

Naktį į 1941 m. rugpjūčio 14-ąją laivas „Utena“, grįždamas iš Kronštato, užplaukė ant minos ir sprogo. Garlaivio „Utena“ žuvimą matė šalia plaukęs garlaivis „Kretinga“. Rytą nuo vokiečių numestų bombų nuskendo garlaivis „Kretinga“. Dauguma laivo igulos narių (tarp jų kapitonas Liudas Serafinas), skęstant laivui, žuvo.

Buvo manoma, kad kartu žuvo ir I šturmanas R.Čemeška. Bet jam pavyko išsigelbėti. Ant sprogo laivo medinės atplaišos tris dienas jūrininkas išsilaikė jūroje, kol jį išgelbėjo pro šalį plaukęs užsieniečių laivas. Išlaipino jūreivį Estijos teritorijoje, kurią kontroliavo vokiečiai. Minos sprogo sužeistam jūreiviui reikėjo medikų pagalbos.

Įdomu, kad kiti nacionalizuoti Lietuvos laivyno garlaiviai „Marijampolė“, „Šiauliai“ taip pat žuvo pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo metais. Ir ne visuomet nuo priešo minų. Taip 1941 m. birželio 27 d. sovietų artilerija Dauguvos žiotyse nuskandino garlaivį „Marijampolė“. Šio laivo korpusas turėjo trukdyti vokiečių laivams įplaukti į Rygos uostą... Dauguma laivų nuskendo Suomijų įlankoje. Šiame laivų kapinyne yra ir buvusio Lietuvos mokomojo karo laivo „Prezidentas Antanas Smetona“ liekanos. Minų tralerio funkciją atlikęs laivas nuskendo 1945 m. sausio 11 d., reise iš Helsinkio į Taliną užplaukęs ant minos ir susprogęs...

Mirtis pasitiko Lietuvoje

Sustiprėjęs Rapolas Čemeška galėjo vykti į Vokietiją, Olandiją, bet grįžo į Lietuvą. Nutarė ieškoti šeimos. Nuvykęs į Klaipėdą, jos nerado. Vietoj namo, kuriame gyveno, pamatė griuvėsius. Buvo neramu, kur yra šeima. Ar ji gyva? Žmona olandė su sūnumi Kęstutiu buvo išvykusi į Perkalių kaimą Balninkų valsčiuje. Čia gyveno Rapolo Čemeškos artimieji. Moteris, nemokėdama lietuviškai, Rapolo brolių pasiprašė pastogės. Buvo karo metas. Krašte šeimnininkavo vokiečiai. Prasidėjo žydų persekiojimai. Jie kurį laiką gąsdino kitatautę moterį, kad jos nepalaikytų žyde ir nesunaikintų. Baisu jai buvo, kad nieko nežinojo apie vyro Rapolo likimą. Grįžęs į Perkalius, Rapolas surado šeimą, gyvenančią brolio namuose. Po metų gimė dukrelė Milda Marija. Kurį laiką sunkiai sirgo žmona Marija. Netrukus skaudūs karo įvykiai laivininkystėje palaužė jūrininką. Rapolas susirgo sunkia, nepagydoma liga. Buvo paguldytas į Vilniaus psichiatrinę ligoninę. Ten ir mirė 1943 metų gegužės 25 dieną. Tuo metu jamėjo 38 metai. Artimieji karo metu nesiryzo jo laidoti Balninkų parapijos kapinėse, todėl palaidojo Vilniuje, Jeruzalės kapinėse.

Kapitono šeimos likimas

Mirus vyrui, žmona Marija su vaikais gyveno Perkaliuose. Artėjo frontas. Tapo aišku, kad sugrįžta sovietų valdžia. R.Čemeškos žmona Marija ir vaikai galėjo pakliūti į ištremiamųjų sąrašus. Kaimo žmonės patarė Marijai su vaikais trauktis į Olandiją. Kaimo žmonės kuo galėjo parėmė lietuvių jūrininko šeimą. Prasidėjo nepaprastai sunki kelionė į tėvynę. Bet ir čia jautėsi karo padariniai. Niekas nelaukė našlės su vaikais. Marija susirado seserį, bet jos šeima nepajėgė išlaikyti atvykėlių. Teko ieškoti kitos sesers Vlisningene, pietinėje Olandijos dalyje, ten kur studijavo R.Čemeška. Tačiau ir ten laukė sunkumai. Sesers vyras buvo žuvęs kare,

šeimoje augo 4 vaikai, turėjo sesuo menkai apmokamą darbą parduotuvėje. Bet netrukus sesers bakalėjos parduotuvė nedavė pajamų, teko ją parduoti ir išvykti gyventi kitur. Marija su vaikais vėl liko be pastogės. Tačiau darbšti moteris išsinuomojo kuklų butą, įsidarbino ligoninėje ir pamažu stojosi ant kojų. Sūnų Kęstutį pašaukė į karo tarnybą. Ten jis sunkiai susirgo. Šeimai tai buvo didelė nelaimė. Kęstutis liko gyvas, bet neįgalus.

Motina Marija Čemeška visą gyvenimą paaugojo vaikams. Nesukūrė ir kitos šeimos. Liko ištikima vyro Rapolo iš Lietuvos atminimui. Sulaukusi garbingo amžiaus, moteris gyveno Vlisingeno senelių namuose. Duktė Milda Marija - pradinį klasių mokytoja - ištėkėjo už jūrininko. Jos vyras Petersas baigė tą patį jūrininkų rengiantį institutą (dabar politechnikos mokykla), kur prieš 70 metų studijavo jaunas lietuvis R.Čemeška. Jūrininku tapo ir R.Čemeškos anūkas, baigęs tą pačią aukštąją Vlisingeno politechnikos mokyklą. Taigi tradicijos tęsiasi. 1994 m. vasarą R.Čemeškos žmona Marija Čemeška, duktė Milda Marija su vyru Petersu lankėsi Lietuvoje. Tuomet ir sužinota apie tragišką kapitono Rapolo Čemeškos, vienintelio lietuvių, baigusio jūreivystės mokslus Olandijoje, ir jo šeimos likimą.

O R.Čemeškos tėviškoje Perkalių kaime jau nebėra tos sodybos, kurioje augo. Brolio Kazio dviejų galų sodyboje, kurioje glaudėsi karo metu Rapolo žmona su mažais vaikais, šeimnininkauja jau kiti. Duktė Milda Marija, gavusi atostogų, dažnai lankosi Lietuvoje. Būtinai atvyksta į Perkalius. Lanko tėvo kapą Vilniuje, susitinka su naujais pažįstamais. Po motinos Marijos mirties, vykdydama jos valią, duktė motinos palaikų urną atvežė į Klaipėdą ir išbarstė Baltijos jūroje. Čia ji lieka amžiams.

Juozas BRAZAUSKAS,
istorikas, pedagogas iš Panevėžio

RĖMĖJAI:

LIETUVOS POLICIJA

DRAGAI:

Panevėžio miesto savivaldybė

Plungės miesto savivaldybė